

ϣΖ.

Δυναστυογραφία.

1204—1222 Θεόδωρος Λάσκαρις.

1222—1255 Ιωάννης Βατάτζης.

1255—1259 Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ νέος.

1259—1262 Ιωάννης Λάσκαρις (ὁ τυφλωθεὶς), μετὰ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

Λαμβικοί στίχοι περὶ Βασιλέων διαδοχῆς.

Θεόδωρος Λάσκαρις ἀνὴρ γεννάδας,

Δούκας βριαρὸς Βατάτζης Ιωάννης,

Θεόδωρος Λάσκαρις, παῖς Ιωάννου.

Στεφάνος Μιχαὴλ Παλαιολόγος μέγας.

ϣΗ.

ΠΕΜΠΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ζήτημα τῆς ἑνώσεως.

Ἐὰν θελήσῃ τις νὰ ἐρευνήσῃ διὰ τίνα ποτὲ λόγον ὑπέρτατον ἢ θεῖα Πρόνοια ἔσωσε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ χειρὸς Λατίνων, καὶ διετήρησε τὴν αὐτοκρατορίαν, μικρὰν καὶ περιορισμένην μὲν ἔτι, ἀλλ' ὅμως αὐτόνομον, ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, ἄλλο τι ἀνθρωπίνως νὰ ἐξιχνιάσῃ δὲν δύναται, εἰμὴ τοῦτο, ὅτι τοιοῦτοτρόπως οἰκονομῶν τὰ πράγματα ἠθέλησεν ὁ Θεὸς ἢ νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐστάθειαν τοῦ λαοῦ του, ἢ νὰ ἐντυπώσῃ καὶ ριζώσῃ βαθύτερον εἰς τὰς καρδίας αὐτοῦ τὸ αἶσθημα τῆς σωτηριώδους ἑθνοθηρατικῆς του.

Καὶ τῶνόντι, καθ' ὅλην ταύτην τὴν περίοδον οὐδὲν σπουδαῖον κατορθοῦται, οὐδὲν μέγα σχεδιάζεται. Τὸ ἔθνος τρέχει τὸν δρόμον του ὡς ὁ προσκυνητὴς ἐκεῖνος, ὅστις, ἀνύων σιωπηλῶς τῆς ἐρήμου τὴν ὁδὸν, τὴν ἀγούσαν πρὸς τὸν τόπον τῆς εὐσεβείας του, δὲν βραδύνει τὸ βῆμα πάρεξ ἵνα λάβῃ στιγμιαίαν ἀναπαυσιν, δὲν πιεζέει εἰμὴ διὰ νὰ ἀποτελεῖν πρὸς Οὐρανὸν ὑπερκατανοδόσεως προσευχάς.

Αὕτη ἡ περίοδος εἶναι πρὸ πάντων ἀξιοσημείωτος διὰ τῆς ἀρίθηνον ὑπερίσχυσιν ἣν ἐπέκτεινα τὰ ἔθνικα στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ ξενικοῦ· δηλαδή ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Λαὸς ἐπὶ τῆς Μοναρχίας· ἐὰν πλέον ξενικὸν στοιχεῖον δύναται δικαίως ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐπικληθῆ ἡ Μοναρχία, ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰς τροπολογηθείσας ἰδίαις τῆς ῥοπᾶς θεωρουμένη ἀλλὰ καὶ σχετικῶς πρὸς τὸν τοῦ γένους προορισμόν.

Ἰπὸ ἔποψιν ὁμοῦ γενικωτέραν, ἡ τελευταία περίοδος εἶναι ὄχι μόνον ἀξιοσημείωτος, ἀλλὰ καὶ ἀξιοθαύμαστος.

Εἶναι ἀξιοθαύμαστος διότι ἡ τραγικὴ καταστροφή μεθ' ἧς ἀπολύει καθιστᾷ μίαν τῶν δραματικωτέρων περιπετειῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, περιπέτειαν πολύπλοκον, σκηνὴν λαμπρὰν καὶ περιπαθῆ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καθ' ἣν καθαρῶς καὶ ἀπερικαλύπτως, προσιθαζομένου τοῦ Τουρκισμοῦ, τίθεται ὑπὸ διαβούλευσιν τὸ μέγα τῆς Ὀρθοδοξίας ζήτημα· ἤγουν ἐὰν ἔχη νὰ ὑπάρξῃ λαὸς ἑλληνικός, κεχωρισμένος τῆς δυτικῆς κοινωνίας, θρησκευτικῶς τοῦλάχιστον ἀνεξάρτητος, ἢ μᾶλλον ἐὰν ἡ ἑλληνικὴ ἐθνικότης καὶ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα ἔχωσι νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς τὸν Παπισμόν, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ὀθωμανικὴν δουλείαν. Ἀφ' ἑνὸς μέρους στρατεύεται ἡ Ἀνατολὴ τὴν ὁποῖαν ἀντιπροσωπεύουσι παρρησίαι μὲν καὶ χωρὶς διπλωματικῶν ἀποσκοπῶν τὰ ἔθνικα στοιχεῖα, πανούργως δὲ καὶ συνδιαλλακτικῶς ἡ μοναρχία καὶ ἡ ἀριστοκρατία· ἀφ' ἑτέρου ἄπχσα ἡ Δύσις, μὲ τοὺς λαοὺς, μὲ τοὺς ἡγεμόνας τῆς, μὲ τοὺς ἱερεῖς τῆς, μὲ τὸν πνευματικὸν τῆς ἰσχυρὸν ἀρχηγόν. Ἀλλὰ τί λέγομεν; Ἡ Ἀνατολὴ παλαίει κατὰ τῆς οἰκουμένης ὅλης· παλαίει τόσον μετὰ τῶν ἐσπερίων καὶ χριστιανικῶν γενεῶν, ὅσον καὶ μετὰ τῶν βαρβαρικῶν τοῦ Μωαμεθισμοῦ. Περικυκλωμένη δεξιόθεν ἀπὸ πολιτικοῦ, ἀριστερόθεν ἀπὸ θρησκευτικοῦ ἐχθροῦ, ἐπιβουλεωμένη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τοὺς οὐσιωδεστέρους ὄρους καὶ πόρους τῆς ὑπάρξεώς τῆς, ὑποστηρίζουσα μὲν τὸ θρήσκευμά τῆς, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ πλιτεύμα κλονίζεται, στηρίζουσα δὲ τὸ πλιτεύμα τοῦτο ὅτε τὸ σέβασμα γίνεται ἔνδον καὶ ἐξωθεν σκοπὸς προσβολῶν, ἡ Ἀνατο-

λή υπερασπίζεται κατά δύναμιν, και υπερμαχεί ήρωϊκῶς. — Και ὅμως κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς βλάπτει ὄχι πλεόν τὸν ἀθλητὴν, ὅστις πεπεισμένος εἰς τὰς σωματικὰς δυνάμεις του, πολεμεῖ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλει νικήσῃ, ἀλλὰ τὸν στρατιώτην, ὅστις καλῶς γινώσκων τὴν ἄνισον μάχην, εκπληροῖ τὰ καθήκοντα τῆς τάξεως του μετὰ πάσης ἀφοσιώσεως, και θέλει, ἐὰν ἀποθάνῃ, νὰ εἰπωσιν οἱ μετ' αὐτὸν, ὡς ὁ αἰχμαλωτισθεὶς ἡγεμὼν «ἀπολώλαμεν πάντα, πλην τῆς τιμῆς.»

Λοιπὸν τὸ περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ζήτημα τὸ ὁποῖον ἀμφοτέρωθεν πεισματωδῶς συζητεῖται δὲν εἶναι πλεόν κατ' οὐσίαν ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, ἢ τοῦλάχιστον ἡμεῖς σήμερον ὡς τοιοῦτον δὲν ἠμποροῦμεν πλεόν νὰ τὸ θεωρήσωμεν· ἀπὸ τοῦ νῦν τὸ ζήτημα τοῦτο λαμβάνει πολιτικὸν τινα χρωματισμὸν, καθότι ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἡ ὑπαρξίς και ἡ ἐν αὐτονομίᾳ, συντήρησις τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ἀλλὰ προστούτοις και ἡ γενικὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων κατάστασις, ἀλλὰ και ἡ τύχη τῶν Σαρακηνικῶν φυλῶν, ἀλλὰ και ἡ πρόοδος τοῦ Τουρκισμοῦ, και, καθόλου εἰπεῖν, συνεξαρτῶνται τὰ πάντα. Ἐὰν ἡ Ὁρθοδοξία κύψῃ τὸν ἀσχέναν κατέναντι τοῦ Παπισμοῦ, βεβαίως ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκλείπει· ἐκλιπόντος ὅμως τούτου, δὲν ἀρκεῖ ὅτι μετ' ὀλίγον ἡ γενεὰ τοῦ Ὀτμάννου κατέχει τὴν ἰσχυρὰν θέσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ τότε, ἐλευθέρᾳ ἀπὸ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἀντίρρυσιν, ἀχαλίνωτος ἤδη και ἀπεριόριστος, ὡς μὴ πολεμουμένη πλεόν και ταλαντευομένη ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἰπείρου και τῶν πέριξ ἀνατολικῶν ἡγεμονιῶν, αὕτη ἡ φυλὴ θέλει ὀρμήσει κατὰ τῆς Ἀσίας, και ἴσως, νικήσασα τὴν λοιπὴν Χριστιανωσύνην, καταστρέψῃ πᾶν σπέρμα πολιτισμοῦ. — Τί δὲ, ἐὰν ἡ Ὁρθοδοξία διαμεῖνῃ στερεὰ εἰς τὸ δόγμα τῆς; Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς ναὶ μὲν πίπτει βραχὺ Τουρκῶν, ἀλλ' ὁ Κατολικισμὸς θέλει καθέξει τὴν δεινὴν θέσιν τῆς Ὁρθοδοξίας· ὁ Παπισμὸς θέλει γίνῃ ζήτημα και αὐτὸς, ἀντὶ δόγματος, εἰς ἧτο πρότερον· θέλει διαφιλονεικηθῇ ἡ ἀρχὴ του και ἡ ὑπαρξίς του· κατὰ συνέπειαν τῆς μεγίστης Ἀνατολικῆς μεταβολῆς ἢ

Εὐρώπη θέλει διαιρεθῆ εἰς διάφορα ἐκκλησιαστικά τμήματα, αὕτη δὲ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις θέλει ριζικῶς μεταβάλ-
λει τὸ πρόσωπον τοῦ κόσμου.

Ἐάν δὲ τὸ περιένωσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ζήτημα ἀναντιρρήτως διὰ μέσου τοῦ πολιτικοῦ γεγονότος τῆς πτώσεως τοῦ βυζαντι-
νοῦ θρόνου συναρμολογῆται με πάντα σχεδὸν τὰ ἐπακόλουθα
μεγάλα πολιτικά συμβάντα τῆς Δύσεως, διατί δὲν θέλει εἶσθαι
συγχωρημένον, διατί δὲν εἶναι λογικὸν τὸ νὰ συμπεράνωμεν ὅτι
τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἔλαβεν
ἐκκλησιαστικὴν ἀπόχρωσιν μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν θεολογικὴν
τάσιν τῶν πνευμάτων καὶ διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ὕφος τοῦ αἰῶνος,
ἦτον οὐσιωδῶς πολιτικὸν μᾶλλον ἢ θρησκευτικόν, ἐπειδὴ ἐξ
αὐτοῦ ἐξηρτάτο ὄχι μόνον ἡ τύχη τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ
πολιτικὴ τύχη τοῦ κόσμου ὅλου, καὶ ἡ προαγωγή, ἡ ἠδυσθητό-
ρησις τοῦ πραγματικοῦ πολιτισμοῦ, διατί λέγω, νὰ μὴ συμπερά-
νωμεν ὅτι ἦτον ἐν ὑστέρᾳ ἀναλύσει αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ζήτημα τῆς *Ανα-*
τολῆς, ὅπερ εἰς ἐποχὰς μεταγενεστέρας καὶ ἦττον θεολογικὰς ἀπεκα-
λυφθὲν πολιτικὸν παντάπασι, δὲν ἔπαυσεν ἐπασχολοῦν τὰς Αὐλὰς,
τὰ μυσικοσυμβούλια, τοὺς δημοσιογράφους, μάλιστα ἀφ' ἧς στιγμῆς
ἐφάνη προβληματικὴ ἡ ἐν Εὐρώπῃ θέσις τοῦ Μωαμεθισμοῦ;

Τὸ καθ' ἡμᾶς, νομίζομεν εὐκρινῶς, ὅτι, ἐξαιρουμένης πάσης
ἀλληλεθνικῆς ἀντιδοξίας, καὶ προλήψεως, καὶ πολιτικῆς ἀντι-
ζηλίας, νομίζομεν, ὅτι, ἐὰν ἀμερολήπτως καὶ δικαίως ἡ ἱστορικὴ
φύσις τοῦ Ἑνωτικοῦ ζητήματος ἐξετασθῆ, τόσον ὑπὸ τὴν ἐποψὴν
ὅφ' ἦν ἀκαταπαύστως ἐθεωρήθη καὶ διεπραγματεύθη παρὰ τῶν
Ἑλληνικῶν τοῦ μεσαίωνος στοιχείων, ἢ διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν σα-
φέστερον παρὰ τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅσον καὶ ὑπὸ τὴν ἰσο-
ριονομικὴν αὐτοῦ ἐποψὴν, δηλ. σχετικῶς πρὸς τὰς ἱστορι-
κὰς καὶ ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ σπουδαιοτάτας
συνεπειὰς του, ἐὰν ὠρίμως καὶ φιλοσόφως καὶ μετὰ τῆς προση-
κούσης ἀφιλοπαθείας, λέγομεν, τὸ ζήτημα τοῦτο διεξετασθῆ,
βεβαίως θέλει παρέξει τὰ λαμπρότερα βεβαιώθητος ἐγγύγια περὶ
τῆς ἀληθείας, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν γένος συζητήσαν αὐτὸ, τοῦ-

λάχιζον ἀπὸ ΙΒ΄. μέχρι ΙΕ΄. ἑκατονταετηρίδος, τούτέστιν ἀπὸ προόδων ἀπειλητικῶν Τουρκισμοῦ μέχρι πλήρους Τουρκικῆς κατακτήσεως, ἄλλο δὲν ἔσχε πρὸ ὀφθαλμῶν εἰμὴ τὸ μέλλον τῆς ἐθνικῆς φυλῆς πρῶτον, κατὰ συνέπειαν δὲ τούτου, τὸ μέλλον τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ τὴν ἐνδεχομένην τύχην τοῦ Τουρκισμοῦ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὸ Ἑλληνικὸν Ἰένος ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἰδίου Ἑπτασυνόδου Πολιτεύματος, καὶ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις καὶ τὰς νοουθεσίας τῶν προγονικῶν του παραδόσεων ἐνδιεφέρθη περὶ τοῦ πολιτικοῦ μέλλοντος τῆς Ἀνατολῆς, περὶ εἰμαρμένης Κωνσταντινουπόλεως, περὶ βυζαντινοῦ Στέμματος, περὶ ἐνώσεως καὶ σωτηρίας Ὀρθοδόξων πολὺν χρόνον πρὶν ἢ ὁ Τουρκισμὸς παρεμβληθῆ δεσποτικῶς ἀναμέσον Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, καὶ διεσκέφθη περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων πολλὰς ἑκατονταετηρίδας πρὶν ἢ ὁ Τουρκισμὸς οὗτος χαυνωθείς, καὶ γηράσας, καὶ ἐτοιμόρροπος γενόμενος, ἀνοιξῆ εἰς τὰ τῆς Ἀσίας συμβούλια τὴν συζήτησιν ἐκείνου τοῦ δεινοῦ προβλήματος, τοῦ ὄντως οἰκουμενικοῦ, ὅπερ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀκριβοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ἱστορικῆς μαρτυρίας ἐλογίσθη πρόβλημα πρόσφατον, νεοφανές, καὶ ἐπωνομάσθη Ἀνατολικὸν Ζήτημα.

Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, αὐτὴ τῶν συμβάντων ἡ ἐκθεσις θέλει τὸ καταδείξει. Διὸ καὶ ἡ ἡμετέρα πέμπτη Περίοδος ἀποκλειστικῶς σχεδὸν θέλει στραφῆ περὶ τοῦτο μόνον, ὡς περὶ τροχίαν, κύκλω τῆς ὁποίας πάντα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς τὰ ζωτικώτατα, ἐνεστῶτα συγχρόνως καὶ μέλλοντα πράγματα περιστρέφονται.

Καὶ θέλομεν ἐνδιατρίψει διαφερόντως εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐκθεσιν καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τῶν περιπετειῶν τοῦδε τοῦ ζητήματος τῆς Ἐνώσεως, ἐξ ἧν δυνατὸν νὰ προκύψῃ ἐναργῆς καὶ ἀναμφίλεκτος ἡ λαμπρότης τῆς ἀληθείας, διὰ δύο λόγους αναγκαιοτάτους· πρῶτον μὲν, διότι αὐτὴ τῶν συμβάντων ἡ ἀλληλουχία μᾶς ὑποχρεοῖ, ὅτις τοῦδε τοῦ ζητήματος ἀληθῶς μόνου καὶ κυρίου ἀσχολήματος πάσης τῆς περιόδου. Δεύτερον δὲ, διότι πρόκειται περὶ ἀντικειμένου, ἡ διήγησις καὶ διευκρίνησις τοῦ ὁποίου

δύνανται νὰ ἐπιστήσωσι τὸ ζήτημα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος ἐπὶ βάσεως πάντῃ νέας πάντῃ διαφόρου ἐκείνης ἐφ' ἧς ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἄχρι ταῦ νῦν ἐτέθη, δηλ. ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης βάσεως, ἥτις, χάριτι τῆς ἀθθεντείας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου, ὑπάρχει τοσοῦτον ἀδιάσειστος, ἀκράδαντος, ἀφιλονείκητος, αἰώνια, ὅσον αὐτὴ ἡ Θεότης, ἀντὶ τῆς ἐτέρας εὐμετασαλεύτου διπλωματικῆς, ἥτις συνήθως ὑπακούει εἰς τὰς ἐλαχίστας ὠθήσεις τῆς ἰδιοτελείας, εἰς τὰς συγκρούσεις τῶν συμφερόντων καὶ τῶν παθῶν, εἰς τοὺς κλονισμοὺς τῶν ἀλληλεθνικῶν ἐρίδων.

Ἐὰν ἡ σημερινὴ Ἑλλὰς, πεπεισμένη ἕπαξ περὶ τῆς κάτεπιγούσης ταύτης ἀναγκαιότητος τοῦ νὰ ἐμπεδώσῃ τὸ μέλλον αὐτῆς ἐπὶ θεμελίων στερεῶν, θελήσῃ νὰ στρέψῃ καὶ νοῦν καὶ καρδίαν πρὸς τὰς μυστηριώδεις πηγὰς, ὅθεν ὁ νεώτερος ἐθνισμὸς κατέρβησε, καὶ ἐξ ὧν αἱ πολιτικαὶ τῆς ἀναβλύζουσιν ἀξιώσεις, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ προσεπιδέσῃ τῶν λαῶν τῆς τὴν μέλλουσαν τύχην μετὰ τῶν ἀπαραγράπτων ἐκείνων δικαιωμάτων, ἕπερ πρὸ χρόνου πολλοῦ δάκτυλος αἰώνων ἐχάραξεν ἐν τῇ δέλτῳ τῆς ἱστορίας ὑπὸ τὴν ὑπαγόρευσιν τῆς Θεότητος, καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ ἀναβιβάσῃ ἐκυτὴν ἐπὶ τῆς περιβλέπτου κρηίδος τῆς ἱστορικῆς ἐξουσίας — νομίζομεν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἐγείρει μνημεῖον εἰς τὴν Ἑλευθερίαν καὶ τὴν ἀναγέννησιν κατ' ἄλλον τρόπον ἱερὸν καὶ ἑλληνοπρεπὲς παρ' ὅ,τι ὑπάρχει τὸ τῆς γ'. Σεπτεμβρίου μνημεῖον θεότευκτον καὶ ὑψιθέμεθλον, ἄξιον μόνον νὰ συγκριθῇ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐκοδῶμησαν οἱ πνευματοκίνητοι ἥρωες τῆς Ἐπαναστάσεώς μας μνημεῖον εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὀποῦ καὶ αὐτὴ τῆς ἡμέρας ἡ ψευδὴς πολιτικὴ θέλει μετ' ὀλίγον ἔλθει νὰ προσφέρῃ τὴν σφόδραν τῆς καὶ τὸν λίθον.

Καθότι, ἐὰν φθάσωμεν νὰ συνδέσωμεν μετὰ ἐπιστημονικοῦ δεσμοῦ τὴν ὑπαρξίν τῆς σημερινῆς πατρίδος πρὸς τὴν κατακλυσμαίαν, οὕτως εἰπεῖν, ἐκείνην τῆς βυζαντινῆς Ἀλώσεως, καὶ μὰ τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας ἀνά χειρας ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ γένος ἡμῶν ὄχι μόνον ἐπελήφθη τοῦ Ἀγατολικοῦ ζητήματος, ἀλλὰ

και διέλυσεν αὐτὸ πρὶν ἢ ὑποκύψῃ εἰς τὸν βαρβαρικὸν ζυγὸν, ἃ, τότε νέα Ἑλληνικὰ δικαιώματα ἀνακύπτουσιν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς μητρῴας γῆς, νέα δικαιώματα ἐθνικότητος ρίπτονται ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς διπλωματικῆς συζητήσεως· τότε ἡ φωνή, ἡ αἰγαστος και κρατερά φωνή τῆς Ἱστορίας ἔρχεται και αὐτὴ εἰς βοήθειάν μας, ἐπωδιασμένη με ὄπλα ὄχι ἀνεπιτήδεια και εὐθραυστα, ἀλλὰ με ὄπλα ἀκαταγώνιστα, ὄπλα φωτός. Τότε θέλομεν δηλώσει πρὸς τοὺς σήμερον χειραγωγοῦντας τὴν τύχην τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς, ὑποταχθεὶς εἰς τὴν οικονομίαν τῶν ἱστορικῶν ὑπὲρ προόδου μεταλλαγῶν, και εἰς τὰς ἄνωθεν ἐπιτεταγμέναις καταστροφῆς ἢ μεταμορφώσεως τῶν ἐθνικοτήτων, προβλέπων δὲ τὴν ἀφρευκτον τοῦ βυζαντινοῦ στέμματος ἀκαλλοτριῶσιν, ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους αἰῶνας συνεσχέθη περὶ τοῦ τί μέλλει νὰ γίνῃ και πῶς νὰ διαφυλαχθῇ ἡ ἐθνικότης ἡ Ἑλληνική. Τότε θέλομεν δηλώσει, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς, ἐξετάσας νουνεχῶς ἐὰν ὠφελιμώτερον ἦτο νὰ συγχωνευθῇ μετὰ τοῦ τότε παπίζοντος ἔτι δυτικισμοῦ, και συγχωνευόμενος οὕτω ν' ἀποβάλλῃ τὴν ἑαυτοῦ ἐθνοθρησκείαν, ἐκθέτων εἰς τὸν αὐτὸν προφανῆ κίνδυνον και θρησκείμα και ἐθνικότητα, ἢ μᾶλλον νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἐθνοθρησκείαν του, ὅπως βοήθειᾳ τοῦ θρησκείματος ἀνοικοδομήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ἐθνικότητά του, τοῦτο, λέγομεν, ἐξετάσας ὠρίμως, προετίμησε νὰ διακунδινεύσῃ τὸ στέμμα τοῦ Κωνσταντίνου, παρὰ νὰ ἐκθέσῃ τὰ πάντα εἰς βέβαιον ὄλεθρον. Τότε θέλομεν δηλώσει, ὅτι εἰς τὴν τριήμερον σφαγὴν τῶν 20, 30, 34 Μαΐου τοῦ 1453, εἰς τὸ ὀρθόδοξον αἷμα, τὸ ὁποῖον τότε και μετέπειτα δαψιλῶς ἐχύθη, ἐσφραγίσθη διὰ παντός ἡ διάλυσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, διότι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀληθῶς μὲν ὑπεχώρησε εἰς τὸν Ὀθωμανισμὸν, ἀλλ' ὑπεχώρησε με τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς οἰκοδομηθησομένης ἐθνικότητός του, και κατέλιπε τὸν Βυζαντινὸν θρόνον με τὴν προσδοκίαν τοῦ νὰ ἀναλάβῃ πάλιν ποτὲ αὐτόν. Τότε θέλομεν δηλώσει ὅτι ἡ ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ἐπικρατήσασα αἰχμαλωσία δὲν ἐπῆρξε και δὲν δύναται και οὐδένα τρόπον νὰ θεωρηθῇ ὡς παντελῆς ἀνδραποδισμὸς, ὡς ἐθελοδοουλεία, ἀλλ' ὅτι ἀληθῶς ὑπῆρξε

καὶ ἤδη εἶναι διηνεκῆς καὶ ἔντονος διαμαρτύρησις· μετάβασις ἀπὸ ἐνὸς σταδίου πολιτεύσεως πρὸς ἄλλο· φάσις καὶ μεταμόρφωσις ἐθνικότητος, ἐτοιμασία καὶ προπαρασκευὴ. Τότε, τέλος πάντων, θέλομεν δηλώσει ὅτι τὸ 1821 δὲν εἶναι ἀρχή, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα καὶ συνέπεια τῶν προηγουμένων, πραγματοποιήσις τῆς προλαβούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος διαλύσεως, καθιέρωσις ὀριστικῆ τῶν προγονικῶν παραδόσεων, συμπέρασμα τοῦ Ἑπτασυνόδου Ἑλληνικοῦ καὶ Ὀρθοδόξου Πολιτεύματος τῶν αἰώνων, γεγονός ἐγκρατὲς ἀκαταλόγιστου γονιμότητος. Ἐπομένως ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης, κατὰ λόγον ἱστορικόν, δὲν ἀρχεται, ὡς κοινῶς διαβουλλεῖται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκης, ἀλλ' ἀρχεται ἐκεῖθεν, ὅπου Θεὸς ἐστήριξε καὶ ἐθεμελίωσεν αὐτήν, ἔθεν οὐδεμίαν δύναμιν ἀνθρωπίνην ἰσχύει νὰ μετακινήσῃ αὐτήν· δηλ. ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Ἑπτασυνόδου Πολιτεύματος, καὶ διὰ μέσου τῶν στενῶν σχέσεων, ἃς τὸ Πολίτευμα τοῦτο ἔχει μετὰ τῶν προηγουμένων ἐποχῶν, ἀρχεται ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅθεν πηγάζει ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἐθνικότης.

Καὶ λοιπὸν, ἵνα μετὰ λογικῆς βαδίσσεως φθάσωμεν ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὁμολογήσωμεν τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν προόδων τοῦδε τοῦ αἰῶνος μας, δεόν προηγουμένως νὰ θέσωμεν ἐπὶ βάσεως ὀρθῆς τὸ ἀνατολικὸν περὶ ἑνώσεως ζήτημα· ἀνάγκη δηλαδή πᾶσα νὰ μὴ θεωρήσωμεν αὐτὸ, καθὼς ἄχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν καὶ θεολόγων ἐθεωρήθη, ὡς λογομαχίαν σχοινοτενῆ καὶ κούφην, ὡς ματαίαν καὶ γελοίαν ἀσχολίαν ὀκνῶν καλογήρων καὶ δεισιδαιμόνων Βασιλέων· ἀλλὰ μᾶλλον ὡς γεγονός ἱστορικώτατον καὶ πολιτικώτατον, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, ἐξ οὗ κρέμαται ἡ τύχη τῶν φώτων καὶ ἡ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐξευγενίσεως· γεγονός, τὴν λύσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου ἡ θεία Πρόνοια ἐντείλατο εἰς τὸ φρόνημα τῆς ἡμετέρας γενεᾶς, ἐπιφυλαξαμένη ὁμῶς εἰς ἑαυτὴν τὴν ἀπόρρητον καὶ ὑψηλὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν.

Ὅταν λοιπὸν, ὡς εἶκος, ἀποκλείσωμεν τῆς ἐρευνῆς τὰς ἀμοιβαίας

προλήψεις, και παραλείψωμεν περιττάς τινάς λεπτομερείας, παραφύσδας τῶν επικρατούντων τότε παθῶν, ἵνα ὑπὸ φιλόσοφον ὄψιν ἐξετάσωμεν τὸ περὶ Ἐνώσεως ζήτημα, τότε ἡ νεοελληνικὴ ἱστορία παρίσταται πάλιν ἐνδεδυμένη τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον μαρτυρικὸν της πέπλον, μεθ' οὗ διήθλησε καὶ ἠγωνίσθη ὑπὲρ διαχύσεως φώτων χριστιανικῶν κατὰ τὰς πρώτας τοῦ μεσαιῶνος αἰμακτηρᾶς ἐποχᾶς. Ἐπειδὴ σφάλλει ὅστις νομίζει ὅτι ἡ τῆς ΙΑ' καὶ ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος Ἑλλάς ἀποποιεῖται καθόλου νὰ συνέλθῃ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν. Ἡ Ἑλλάς θέλει νὰ συνέλθῃ, ἀλλὰ πῶς; ὡς ἐθνικότης χαίρουσα πάντων τῶν ἰδιοτήτων τῆς φύσεώς της. Οὕτω μόνον, καὶ ὄχι ἄλλως. Ὅμως τὴν ἐθνικότητα ταύτην τὰ δυτικὰ γένη δὲν θέλουσι νὰ τὴν ὁμολογήσωσι. Τοῦτο δὲ βλέπουσα ἡ Ἑλλάς βυθίζει τὴν ἐθνικότητά της εἰς τὴν δουλείαν ἐν ἐλπίδι καὶ προσδοκίᾳ μέλλοντος ἐθνεγερτικοῦ ἀγῶνος. Διὰ τοῦτο, τὸ Ἐνωτικὸν ζήτημα συγχρονολογεῖται μετὰ τοῦ ὑπὲρ ἀναγεννήσεως ἀγῶνος, ἐπειδὴ, ὡς πολλάκις ἐπαναλαμβάνομεν, ὁ ἀγὼν τῆς Ὀρθοσκείας παρ' ἡμῖν ἀγὼν ἐστὶ πατριδος εἰσέτι. Ἡ δὲ τοῦ 1821 Ἐπανάστασις συνδέεται μετὰ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως, συνδέεται μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τοῦ Παπισμοῦ, συνδέεται μὲ τὸν ἐμφανισμὸν τῆς Διαμαρτυρήσεως· συνδέεται μὲ πάντα τὰ προηγούμενα κύρια φαινόμενα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, καθ' ὃν τρόπον πάντα τὰ τῆς σημερινῆς Χριστιανωσύνης φαινόμενα συνανᾶγονται αὐτόχρημα εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐγκαθίδρυσιν.

Ἡ Ἐπανάστασις οὖν τοῦ 1821 εἶναι ἐκ τῶν συμβάντων τοῦ αἰῶνος τὸ μᾶλλον συνηρητημένον μετὰ τῶν προηγουμένων καὶ τῶν ἐπομένων· δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀποσπασθῇ τῆς ἱστορίας τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, χωρὶς νὰ ἀναιρεθῶσιν ὅλα τὰ προηγούμενα, δὲν δύναται ν' ἀποκοπῇ ἀπὸ τοῦ κλάδου, ἐν-ἢ καὶ ἔθεσεν αὐτήν, χωρὶς νὰ συνταραχθῇ, καὶ μαρανθῇ, καὶ ξηρανθῇ ὅλον τὸ δένδρον τῆς καθολικῆς ἱστορίας τοῦ μεσαιῶνος. Καὶ διὰ τοῦ-

το, ὅστις ἀσυναρτήτως καὶ κεραιρισμένως πραγματεύεται αὐτήν, ἢ ἐθελοτυφλῶνται, ἢ ἐλεεινῶς ἀπατάται.

Ἰδοὺ ἀκριβῶς κατὰ ποῖον τρόπον τὸ Ἑνωτικὸν ζήτημα διεπραγματεύθη ἐν Ἀνατολῇ, διαρκούσης τῆς τελευταίας ταύτης περιόδου·

Τὰ ἔθνικὰ στοιχεῖα συνδιδουλεύθησαν·

«Ὅφειλε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, παραιτούμενον τῶν περὶ ἑρ-
θοδοξίας ἀξιῶσεών του, καὶ ἐπὶ σκοπῶ τοῦ νὰ διαφυλαχθῇ ἀπὸ
τοὺς ἄκρους κινδύνους, νὰ γρέψῃ ἕμπα συνδιαλλακτικὸν πρὸς τὴν
Δύσιν, νὰ παραδεχθῇ τὸν Παπισμὸν, νὰ συγχωνευθῇ μετὰ τῶν
ἐσπερίων ἔθνῶν, νὰ ἀπολέσῃ τὴν ἀρχαιόγονον φύσιν του, νὰ ἐξου-
θενθῇ εἰς τὸν ὠκεανὸν τῶν δυτικῶν ἔθνικότητων, νὰ ἀποτα-
χθῇ τῇ αὐθεντίᾳ τοῦ παρελθόντος, νὰ ἀπεκδυθῇ τῆς ἱστορικῆς
ἡγεμονείας του, καὶ ταῦτα πάντα χωρὶς τῆς βεβαιότητος ὅτι θέ-
λει σωθῆ ποτε ἀπὸ τῆς ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἀναθαινούσης βαρ-
βαρικῆς πλημμύρας· ἢ μᾶλλον, ῥέπον πρὸς τοῦτον τὸν βάρβαρον,
ἐπειδὴ ταχέως ἢ βραδέως ὁ βάρβαρος μέλλει νὰ νικήσῃ, ὀφεί-
λει πρὸς τοῦτον μὲν νὰ παραχωρήσῃ τὴν αὐτονομίαν, τὸν βυ-
ζαντινὸν θρόνον, τὴν πολιτείαν, εἰς ἑαυτὸ δὲ νὰ φυλάξῃ τὴν κα-
ταχὴν τοῦ θρησκευματος, ὡς παλλάδιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἤθελε
καταφύγει καὶ κρυφθῆ ὁ σπόρος τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας;—
Εἰς ἄλλας λέξεις, τί μέλλει νὰ δώσῃ βορὰν εἰς τὸν τῆς ἀνάγκης
ἀδυσώπητον δράκοντα; τὴν ὕλην, ἢ τὸ πνεῦμα; νὰ δώσῃ
τὸ θρησκεῦμα καὶ τὴν ἐν τῷ θρησκευματι περιεχομένην μέλ-
λουσαν ἀναγέννησιν πρὸς τοὺς Δυτικούς, ἢ νὰ παραδώσῃ τὸ με-
σαιωνικὸν ἀτελέστατον πολίτευμα πρὸς τοὺς διαδόχους τοῦ Ὀτ-
μάνιου;

Διζιόθεν κρημνός· ἀριστερόθεν τάφος. —

Τὰ ἔθνικὰ στοιχεῖα ἠθέλησαν νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὸν κρημνὸν κα-
τὰ πρετίμησιν, μετὰ τὴν ἐλπίδα τὴν πρὸς Θεὸν, καὶ τὴν βοήθειαν τῆς
ἱστορίας· οὕτω τὸ πλοιάριον τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀγρίου, σπρωχνό-
μενον μὲν ἀλλὰ καὶ βοηθούμενον ἀπὸ τὰ ρεύματα, ὄρμα δρομαίων
πρὸς τὰ ἀφρίζοντα κύματα τοῦ ποταμοῦ, καὶ πρὶν ἢ διαπεράσῃ,

ἔγινε διὰ μίαν στιγμήν ἄφαντον εἰς τοὺς βυθοὺς τοῦ καταράκτου.

Οὐδὲν ἄλλο καταλληλοτέρως τὸν νοῦν καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Ἰθνικῶν στοιχείων δύναται νὰ ἐκφράσῃ ὡς οἱ λόγοι τοῦ περὶ τα τέλη τῆς ἐποχῆς ἀκμάσαντος Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, τοῦ τρισηνδῶξου προασπιατοῦ τούτου τῆς ἑλληνικῆς ἀκεραιότητος. «Κατ' οὐδένα τρόπον, ἐκραύγαζεν ὁ ἀπτόητος καὶ ἀήττητος, σαλεύεσθαι ἀνεχόμεθα τὴν ὀρισθεῖσαν παρὰ τῶν Πατέρων πίστιν, ἤγουν τὸ τῆς πίστεως σύμβολον· οὔτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἑαυτοὺς ἢ ἑτέρους ἢ καὶ λέξιν κινῆσαι τῶν ἐγκειμένων ἐκεῖσε, ἢ μίαν γοῦν καὶ μόνην παραβῆναι στιγμήν· μεμνημένοι τοῦ λέγοντος· *Μὴ μέταιρε ὄρια αἰώνια ἃ ἔθετο οἱ πατέρες σου! Οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.*»

Ἦλθον τούτους τοὺς ἐνδομύχους καὶ ἀνωθεν ὀρρωμένους τοῦ γένους ἡμῶν συλλογισμοὺς οὐδεὶς τῶν δυτικῶν μέχρι τῆς σήμερον ἐνόησεν, ἢ ἐνοήσας ἐξετίμησε δεόντως.

Δὲν ἐνόησαν καὶ δὲν ἐξετίμησαν εἰσέτι οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν ἀληθινὴν φύσιν τοῦ περὶ ἐνώσεως ζητήματος, διότι δὲν ἐγνώρισαν εἰσέτι καλῶς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς ὀρθοδοξίας· διότι δὲν ἐνόησαν ὅτι δόγμα ὀρθοσκευτικῶν, οἷον τὸ ἑλληνικόν, εἶναι ὄρος τῆς τοῦ ἔθνους ἀτελευτησίας, εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος.

Τὸ γένος, λοιπὸν, τῶν Γραικῶν ὄφειλε κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν, καὶ κατὰ ἱστοριονομικὴν δίκαιον νὰ ὑποπέσῃ ὑπὸ τὴν λιχμαλωσίαν· ὄφειλεν εἰς τὴν κολυμβήθραν τῆς δουλείας νὰ βαπτισθῆ, ἵνα ἐξέλθῃ πάντως κεκαθαρισμένον καὶ ἀγνισμένον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μέλλοντος. — Λύτην δὲ τὴν καθαρτηρίαν κολυμβήθραν, ἢ ὀρθοδοξίαν τὴν ἠτοίμασεν.

ψθ'.

Ἡ αὐτοκρατορία ὡς πρὸς τὸ ἐκωτικὸν ζήτημα.

Ἡ δυναστεία λοιπὸν τῶν Παλασιολόγων εὑρίσκειται εἰς τὴν θέσιν τὴν μάλλον κρίσιμον ἴσως καὶ δεινὴν ἐξ ὧσων ἡ ἱστορία διηγεῖται. Δυσκολευόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὑπάρχει ἐν τῇ Ἀσιατικῇ σφαίρᾳ πρωταγωνιστῆς τοσοῦτον πεπολιωρημένου ἔθνος ὡς ἡ Παλασιο-

λόγος ἀπὸ συμφορᾶς, δυστυχῆς εἰς τὴν οἰκίαν του, δυστυχέστερος εἰς τὸν ἔξω κόσμον, καταδεδικασμένος, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆ, εἰς ἄφευκτον θάνατον μὲ τὸν περίγελων διαδήματος χαλκίου ἐπὶ κεφαλῆς, πραιῦθρισμένος πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ φίλων, ἂν καὶ κατὰ πάντα καὶ πρὸς ὄλους ἀδύνατος· πένης καὶ ψωμοζήτητος, ἀλλ' ἐνάρετος· ταπεινὸς μὲν ἀλλὰ μεγαλόψυχος· ἀμφιρρέπης συνήθως, ἀλλ' ἐν ὥρᾳ κινδύνου τῆς πατρίδος ὑπεραπίεθης, εὐσεβῆς δὲ ταύτοχρόνως ἂν καὶ πρὸς τὸ ἑτερόθρησκον ἐπιρρέπης. Ἡ ἱστορία τῆς Παλαιολογικῆς δυναστείας εἶναι πληκτικώτατον καὶ τραγικώτατον εἰκόνημα τῆς ἐγκοσμίου ταλαιπωρίας.

Ἐὰν ἐν τῇ ἐπικειμένῃ δουλείᾳ τὰ ἔθνικα στοιχεῖα προτιμῶσι διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους τὴν δουλείαν ἀντὶ τοῦ Παπισμοῦ, καὶ ἔὰν οἱ Ὀθωμανοὶ, οἱ μετὰ τὴν Σταυροφορικὴν κατάκτησιν περισσέυσαντες εἰς δύναμιν καὶ κράτος, ἀτοκηρύττωνται οἱ κληρονόμοι πάσης Ἀνατολῆς, ζηλώσι δὲ καὶ θέλωσι τοῦ Κωνσταντίνου τὸν θρόνον, ἐρωτῶμεν τίνας οἱ φυσικοὶ ἐχθροὶ τοῦ βυζαντινοῦ διαδήματος; — Βεβαίως, τὰ ἔθνικα στοιχεῖα καὶ ὁ Ὀθωμανός.

Ἐὰν δὲ ἀφ' ἑτέρου ὁ Παπισμὸς καὶ ἡ λοιπὴ Δύσις ὑπόσχωνται τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου τὴν ὑποστήριξιν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως τῆς ἑνώσεως, τίς ὁ φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Παλαιολόγων; — Ἀναντιρρήτως ἡ Δύσις.

Ἀλλὰ, πῶς δυνατόν οἱ Παλαιολόγοι νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ θρόνου, ἔὰν, ὁμοφρονοῦντες ἰδιοτελῶς μετὰ Δυτικῶν, ἀντιπολιτευθῶσι τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πορείαν τῶν ἔθνικῶν στοιχείων; ἢ πῶς, ὁμοφρονοῦντες μετὰ τῶν ἔθνικῶν στοιχείων, δύνανται νὰ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ὑπερισχύουσαν χρηματικὴν καὶ πολιτικὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐγκατοικούντων Φράγκων; ἢ πῶς νὰ ἐλπίσωσιν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, εἴπερ καὶ διὰ μόνην μίαν στιγμὴν, ἔχοντες ἐχθροὺς τοὺς ἀητητήτους Τούρκους;

Τοιαύτη ἦτον ἡ θέσις τῆς Παλαιολογικῆς δυναστείας· πανταχόθεν ἄκανθαί, καὶ πρίβολοι, καὶ ἐπὶ τέλους πτώσις βεβαία.

Ταῦτα δὲ διαλογισθέντες οἱ Παλαιολόγοι, τὴν ἑνωσιν ἐπολιτεύθησαν οὕτω πῶς ὥστε πάντα τὰ μέρη νὰ ἀρέσκωνται, καὶ

μηδὲν πραγματικὸν νὰ τελεῖται ὑπὲρ ἐκατέρων. Ἰπέσχοντο μὲν τοῖς Τούρκοις ὅτι Ἑνωσις δὲν ἤθελε γενῆ ποτέ· διότι τὸ γένος τοῦτο δυσμιενῶς ἐβλεπε πᾶσαν σχεδιαζομένην ὀρησκειτικὴν συνάφειαν ἀναμέσον Γραικῶν καὶ Λατίνων. Ἰπέσχοντο δὲ προσεχῆ καὶ ἀφευκτον τὴν Ἑνωσιν πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς. Ἐλεγον ἀφ' ἐτέρου τοῖς ὑπηκόοις· ἂν γενῆ ἡ Ἑνωσις· ἄρα γε τὸ γράμμα ἰσχύει νὰ μεταλλάξῃ τὴν καρδίαν μας; μετ' ὀλίγον ἐπανακάμπτομεν πρὸς τὴν οἰκίαν πίστιν. — Ἐν βραχυλογίᾳ ἐπαιζον μὲ ὄλους, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ οὐδενὸς ἐποίουν εἰλικρινῶς.

Αὕτη ἡ συμβιβαστικὴ διπλωματία ἀπὸ Μιχαὴλ ἀρχεται. Βασιλεύοντος τούτου, ἐγένετο ἡ πρίοτη τῶν Ἐκκλησιῶν *Ψευδῶσις*· πρᾶξις τὴν ὅποιαν ὁ κληρὸς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης ἐσπευσαν νὰ καταπνίξωσι, λέγοντες ὅτι *οἱ Λατίνοι ὄχι μόνον κατ' ὄνομα, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν εἶναι αἰρετικοὶ, ἀξίοι γὰρ θεωρῶνται ὡς ἡ μερὶς τῆς ἀνθρωπότητος ἡ μᾶλλον ἴσως κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀποπεπληρωμένη.*

Ὁ Μιχαὴλ διεμαρτυρήθη ὅτι σκοπὸν ἡ Ἑνωσις δὲν εἶχε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ προσβάλλῃ τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἐθεσίαωσε δὲ μυστικῶς τοὺς ἀρχηγούς ὅτι πολιτικαὶ ἀνάγκαι οὐχὶ δὲ πεποιθήσεις παρεκίνουν αὐτὸν νὰ μεταχειρισθῆ ὡς ὄργανον τὰ δεδογμένα. Οὐχ ἦττον ὁμοῦς ἤρχισεν ἡ ἀποδημία τῶν ἱερέων καὶ ἀρχιερέων· ἀναβρασμὸς καὶ στάσεις ἐμφανίζονται. Ὁ Πάππας δέχεται τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ τὰ δῶρα τοῦ Ἀυτοκράτορος εἰς Λούγδουνον, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ πεντακοσίων ἐπισκόπων παραλαμβάνει τὸν ὄρκον ὅτι ἡ Ἀνατολή καθυποτάσσεται εἰς αὐτόν. Ἡ συνθήκη δὲν ἔλαβεν ὁμοῦς οὐδὲ ἐκτελέσεως ἀρχὴν ἐν μέσῳ λαοῦ προφέροντος μὲ φρίκην καὶ ἀγανάκτησιν τὸ ὄνομα τῶν *αἰρετικῶν* καὶ *βαρβάρων κατακτητῶν τῆς Ἡβελίως* Φράγκων. Διὸ ἡ Αὐλή ἐπέμπε πρὸς τὸν Πάππαν δικαιολογήσεις διὰ τὴν ἀναπόφευκτον καὶ κατεπείγουσαν εἰς τὰ προηγούμενα ἐπάνοδον. Ἐβιάσθη λοιπὸν νὰ ἀναχαιτήσῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἣτις ἐφ' ὅλης τῆς ἐπικρατείας ἦτον ἐτοιμοῦραγῆς. Οἱ Δεσπότες τῆς Αἰτωλίας τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας, συμφώνως μετὰ τῶν ἱερέων καὶ μονα-

χῶν, οἵτινες ὑπερέβιζον τὰ πλήθη, ὀλίγον ἔλειψε νὰ διακηρύξω-
σιν ἐκπαπτωκότα τὸν Μιχαὴλ, καὶ νὰ ἀναγορεύσωσι βασιλέα Ρω-
μαίων τὸν Ἡγεμόνα Τραπεζούντας. Ὁ Μιχαὴλ χειροὶ μὲν τοὺς
ἀντάρτας, δὲν ἐπιτυγχάνει ὁμοῦς ὡς πρὸς τὴν ἔνωσιν οὐδέν. —
Μετὰ δὲ τὴν θανάτου, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρόνικου ἀποποιεῖται νὰ
δώσῃ εἰς τὸν βασιλικὸν νεκρὸν καὶ αὐτὰς τὰς προσηκούσας τι-
μὰς τῆς ταφῆς.

Ἡ ἔνωσις λοιπὸν ἦτο δέλεαρ τῶν Φράγκων, καὶ μορμολύκειον
τῶν Ὀθωμανῶν, ἦτον ἡ πλάστιγξ ἣτις ἐστάθμιζε τότε τὴν πρὸς
διατήρησιν τῆς ἀπομενούσης αὐτονομίας ἀναγκαίαν τροφήν. Ἐπρο-
χώρουν οἱ Τοῦρκοι; Νέαι διαπραγματεύσεις περὶ Ἐκκλησιῶν
ἑνώσεως. Ἐγίνοντο μετὰ τούτων ἄτιμοι σπονδαὶ καὶ συνθήκαι;
τὰ ἐνωτικὰ σχέδια διεκόπτοντο.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ πλάστιγξ κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς βασιλείας ἀνέ-
βαινε καὶ κατέβαινε, ἡ ῥομφαία τοῦ Ὀτμάννου προώδευε, περιο-
ρίζουσα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς βυζαντινῆς Ἀυτοκρατορίας
τὴν γῆν. — Αἱ ὥραι τῆς μεσαιωνικῆς μοναρχίας ἦσαν ἠριθμη-
μέναι· ἤγγιζεν ὁ καιρὸς τῆς Ἑλληνικῆς χειραφετήσεως.

Ρ'.

Συνέχεια τῶν ἑνωτικῶν διαπραγματεύσεων.

Τέλος πάντων οἱ Τοῦρκοι εὐτολμότεροι καὶ θρασύτεροι γενό-
μενοι διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Γραικῶν, καταλαμβάνουσι τὴν Βι-
θυνίαν, καὶ ἀποκατασταίνονται εἰς ὀλίγων ὡρῶν διάστημα τῆς
πρωτευούσης. Τότε πάλιν ἀναγκαίως στρέφουσι οἱ βασιλεῖς τὸ
βλέμμα πρὸς τὴν Δύσιν, καὶ ἀναλαμβάνουσι τὸν πολλακίς κεκοι-
μένον μίτον τῆς ἑνώσεως. Μοναχὸς τις Βαρλαάμ, ἐμπειρὸς δι-
πλωμάτης, ἀποστέλλεται εἰς Ῥώμην ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ καθυ-
ποβάλῃ εἰς τοὺς Ἀυτικοὺς τοὺς ὅρους τῆς συμφιλίωσης.

«Ἀγιώτατε, Πάτερ, ὁ μοναχὸς λέγει τῷ Πάπῃ, οἱ Τοῦρ-
κοὶ κατακρτοῦσιν ὅλον ἐν τὰς τέσσαρας κυριώτερας πόλεις
τῆς Ἀνατολίας· ὁ δὲ ἐμὸς Αὐθέντης εἰλικρινῶς πρὸς τὸ παρὴν
ἐπιθυμεῖ τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν ἔνωσιν. Δύο δὲ μὲσα διίφθηρα δύ-

νανται νὰ τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ποθητοῦ σκοποῦ· ἡ πειθῶ, καὶ ἡ βία. — Ἡ βία ἐφάνη μέχρι τοῦδε ἀνίσχυρος, ἐπειδὴ μῆτε οἱ Λατίνοι, κυριεύσαντες τὴν Αὐτοκρατορίαν μας, ἠμπόρουν νὰ μεταπεισῶσι βιαστικῶς τοὺς κατοίκους. Μένει λοιπὸν ἡ πειθῶ, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπιτετραμμένος εἶμαι νὰ προβάλω ὑμῖν τὴν συγκρότησιν μιᾶς Οἰκουμένης Συνόδου, μόνῃς ἱκανῆς νὰ ἐπισύρῃ τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὴν Ἑνωσιν· Συνόδου, τῆς ὁποίας τὰ ἄρθρα θέλουσιν ὡς ἔγγιστα περιστρέφασθαι περὶ τοὺς ἐξῆς ὅρους.

Α'. Νὰ ἀπαλλαγῶσιν οἱ τρεῖς Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ.

Β'. Νὰ σταλῶσιν ἐπικουρίαι πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἀπὸ πάσης Δύσεως, ἵνα μὴ υποκλίνωσιν εἰς βάρβαρα γένη, καὶ πρὸς τοῦτοις ἵνα ἀναλάβωσιν εὐμένειαν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Φράγκους, μετὰ τὰς ὕβρεις αἱ ἐπ' αὐτῶν ὑπέστησαν.

Γ'. Νὰ διαμείνωσιν ἀνέπαφα τὰ ἔθιμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Δ'. Ἐὰν ἡ Σύνοδος δὲν ἐπιτύχῃ κατὰ δυστυχίαν τὴν ποθυμένην ἀμφοτέροιθεν Ἑνωσιν, οὐχ ἤττον οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως νὰ συνδράμωσι τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν, ἥτις εἶναι προπύργιον τῆς Χριστιανωσύνης, καὶ κατὰ τῶν ὀλετήρων βαρβάρων φραγμὸς.

Ὁ Πάπας ὑπεσχέθη τὴν μεσολάθειάν του, ἀλλ' οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως ἐθῆρευν τότε ἄλλο τι παρά δόξαν σταυροφορικὴν, καὶ Παπικὰς ἀμαρτιῶν ἀφέσεις. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τῆς Νεαπόλεως, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί των ἐσπέριοι, ἐθεώρουν ἤδη τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν ὡς ἀναχρονισμὸν, ὡς γεγονὸς ἱστορικὸν, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχαιρε πλέον εἰμὴ καταχρηστικῶς ἀξίας ἐνεστώσης ὑπάρξεως.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑ. Ἀνδρονίκου, καὶ περὶ συμμαχίας Φραγκικῆς ἢ ὀθωμανικῆς ἐσωτερικαὶ ἀσυμφωνίαι παραλύουσι τῆς Αὐλῆς τὴν κλίσιν πρὸς τὴν Ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐν τούτοις οἱ Τούρκοι δὲν ἔπαυον προχωροῦντες ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, μάλιστα

φθάσαντες ἄχρι Σμύρνης, ἔπεμψαν φλογεράς ἀπειλάς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ἐκεῖ διατρίβων Πατριάρχης τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς βυζαντινῆς στρατιᾶς, τελεῖ εἰς ἐπήκοον πάντων τὴν θείαν μυσταγωγίαν, καὶ προσενεγκὼν τὰ Ἱπεράγια δῶρα εἰς τοὺς στρατιώτας, κηλεύει αὐτοὺς εἰς τὴν μάχην. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι νικῶσιν· ὁ προκάτοχος τοῦ πρωτομάρτυρος ἡμῶν Γρηγορίου ἀποσφάζεται ὑπὸ τῶν εἰσβαλόντων Ὀθωμανῶν ἐνδεδυμένος τὴν ἱερατικὴν στολὴν, καὶ παραδίδει τὸ πνεῦμα εὐλογῶν ἀκόμη τὰ ὄπλα τῶν συναγωνιστῶν του.

Ἐβασίλευε τότε ὁ Καντακουζηνός, ὁ θρόνος τοῦ ὁποίου καθ' ἡμέραν περισσότερον ἐκλονίζετο, ὑπὸ ἐσωτερικῶν σαλευόμενος καὶ ἐξωτερικῶν κρουσμάτων, συνετεία τῶν Ἐνωτικῶν διαλλαγῶν. Ἡ ἐπικράτεια ἦτο διεσχισμένη εἰς ἀπειράριθμα τεμάχια. Ἐνθεν μὲν οἱ Λατῖνοι κατεκράτουν τὴν Χίον καὶ τὰς σημαντικωτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν περιφέροντες τὰς τριήρεις των ἕως εἰς τὰς πλησιοχώρους ὄχθας τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ μὴ λείποντες νὰ φοβερίζωσι τὸ Βυζάντιον· ἐκεῖθεν δὲ ἐπλησίαζον οἱ Μωαμεθανοὶ, προχωροῦντες ἄχρι Νικαίας, καὶ στήνοντες τὰς σκηνάς των σχεδὸν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Ὁ κίνδυνος ἤξανε ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν· ἡ σύγχυσις, ἡ ἀμφιβρόμια διεδίδοντο ἀπὸ τῆς Αὐλῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὅλην, καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὰς ὀλίγας πόλεις αἵτινες ἐναπέμενον ἔτι ὑπὸ τὴν βυζαντινὴν ἐξουσίαν. Τὰ μοναστήρια ἐπληροῦντο μοναχῶν· ἐνὶ λόγῳ τὸ προαίσθημα τῆς πτώσεως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐγένετο γενικὸν εἰς πάσας τὰς τάξεις· οἰωνοὶ δὲ κακοὶ, καὶ χρησμοὶ, καὶ προρρήσεις πανδήμως ἀπαγγελλόμενοι δὲν ἄφινον περὶ ταύτης οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν.

Ἡ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐλθεινὴ κατάστασις τῆς Αὐτοκρατορίας εἰκονίζεται πιστῶς εἰς τι ἀνευκταῖον συμβεβηκός, ἡ μόνη μνήμη τοῦ ὁποίου ἔτι καὶ σήμερον μετὰ τόσους χρόνους ταραττεῖ πάσαν εὐσεβῆ Ἑλληνικὴν ψυχὴν. Ὁ βασιλικὸς οἶκος, ὑπὸ δεινοτάτης ἀνάγκης πολιτικῆς καταναγκαζόμενος, βιάζεται νὰ πνίξῃ πᾶν αἰσθημα πατρικῆς στοργῆς, βιάζεται νὰ παραβῆ τοὺς

ρηταὺς νόμους τοῦ κράτους, τοὺς κανόνας τῶν Συνόδων καὶ τὰ ἔθιμα, καὶ νὰ θυσιάσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν αἷμα εἰς τὴν ὀργὴν τῆς εἰμαρμένης, ἵνα κατευθύνῃ τὸ λυσιπὼν ἠθρὶον τοῦ Τουρκισμοῦ. Ὁ Καντακουζηνός, ἦττον ἐνδοξός, ἀλλ' οὐχ' ἦττον τοῦ Τρωαδικοῦ ἀρχιστρατήγου φιλάστοργος πατήρ, παραδίδει εἰς γάμον πρὸς τὸν Σουλτάνον Ὀρχάνην τὴν ἀγαπητὴν του θυγατέρα Θεοδώραν, πρᾶξιν τὴν βαρύτερα τῆς ὁποίας ἵνα ἐννοήσωμεν πρέπει νὰ καταγνώσωμεν τὰς θρησκευτικὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπερευλαθείας, καὶ τὴν ἀξιοθρήνητον ἀπελπισίαν τῆς Λυλῆς. Διατάσσονται παρατάξεις καὶ τελεταὶ πομπώδεις, ἵνα καλύψωσι τὸ ἀπαραδειγμάτιστον αἶσχος τῆς ὀλοκαυτώσεως, ἀλλ' ἡ θυσία τῆς ὠραίας ἐκείνης ὀρθοδόξου παρθένου διεγείρει πάνδημον γογγυσμὸν, πληροὶ πένθους καὶ ἀγανακτήσεως ἄπασαν τὴν πρῶτεύουσαν. Ὁ Βασιλεὺς παραγίνεται προσωπικῶς εἰς Σηλυμβρία, μετὰ στρατιᾶς πολλῆς ὕψη ἦν, καὶ, προθυμία τοῦ Σουλτάνου, κελεύει νὰ κατασκευασθῇ πρὸ τῆς πόλεως ξυλίνη σκηνή, ἵνα ἐπ' αὐτῇ στάσῃ ἡ νυμφευομένη θυγάτηρ, πᾶσι γένοιτο καταφανής. Λαμπάδες εἰσὶ περὶ αὐτὴν ἑκατέρωθεν αἷς εὐνοῦχοι κατέχοντες ἐπὶ γόνυ κεκλιμένοι οὐ φαίνονται· καὶ σάλπιγγες ἠχοῦσιν ἐπὶ πλεῖστον, καὶ αὐλοὶ καὶ σύριγγες, καὶ ὄσα πρὸς τέρψιν ἐξεύρηται ἀνθρώποις· παυσάμενοι δὲ ἐκείνων, ἐγκώμια ἄδουσι μελωδοὶ ὑπὸ τινῶν λογίων πρὸς τὴν νόμφην πεποιημένα. Ἀλλ' οὐδὲ αἱ τέρψεις, οὐδὲ οἱ στίχοι τῶν λογίων ἀνακουφίζουν τὴν λύπην τῆς ἀθλίας κόρης, ἥτις κλαίει καὶ ὀδύρεται, μετὰ ὀφθαλμῶν ἰκετικῶν παρακαλοῦσα τὸν πατέρα ἵνα μὴ τὴν σφαγιάσῃ. Οὐδὲ μυστήριον, οὐδέ τινα εὐχὴν ἢ ἱστορία μνημονεύει γενομένην κατὰ τὴν τελετὴν, ἀλλὰ μόνον εὐνοῦχος περιγράφει καὶ παρατάξεις. Κατὰ τοιοῦτον δυσσεβῆ καὶ βαρβαρικὸν τρόπον τελοῦνται οἱ γάμοι οἱ μεταξὺ ὀθμανικῆς καὶ Βαζαντινῆς αὐτοκρατορίας, γάμοι αἵτινες, ἅπαξ καὶ ὀριστικῶς ἐπικυροῦντες τὴν ἀνάγκην τῆς πτώσεως, ἐγγερίζουσι δεσμίαν τὴν μοναρχίαν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς τὴν πίστιν τοῦ Μωάμεθ.